

PRIVREDNA STRUKTURA I (NE)ODRŽIVOST MODELA PRIVREDNOG RAZVOJA GRADA BEOGRADA*

Ognjen RADONJIĆ
Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet, Beograd

U radu se razmatraju pravci promene privredne strukture Beograda i kvaliteta tih promena u periodu nakon 2000. Osnovna karakteristika privrede glavnog grada Srbije je deindustrijalizacija s jedne, i ekspanzija nerazmenskog sektora sa druge strane. Kako je osnovna karakteristika nerazmenskog sektora da je uvozno zavisan i da nudi proizvode koji se troše na unutrašnjem planu, Beograd postaje glavni generator deficita na nivou srpske privrede. Druga strana medalje su velika zaduženost stanovništva i preduzeća i velike zarade u bankarskom sektoru. Problem leži u tome što je dotadašnji izvozni sektor devastiran, dok, istovremeno, nisu uspostavljeni novi izvori prihoda. Navodi medija i gradskih zvaničnika da je Beograd poslednjih godina omiljena destinacija inostranih turista je mit. Posete stranih turista i zarada od turizma je nezadovoljavajuća.

Ključne reči: Beograd, privreda, turizam, privredna struktura, privredni rast

*Veliki grad ne čini brojno stanovništvo.
Aristotel*

Uvod

U PERIODU NAKON DRUGOG SVETSKOG RATA uspostavljen je centralistički ekonomski sistem koji je više trošio nego što je proizvodio.

* Ovaj naučni rad je deo projekta broj 179035 koji finansira Ministarstvo za nauku i zaštitu životne sredine Republike Srbije.

Stanovništvo je imalo utisak kvalitetnog i dobrog života iz razloga što se nije postavljalo pitanje na koji način je takav život finansiran – iz realnih izvora ili na bazi pozajmljivanja. Razvoj gradova je zavisio od planova države na bazi kojih su sredstva iz centralnog budžeta bila distribuirana. Tokom ovog perioda glavna odlika Beograda je bila ubrzana industrijalizacija, dinamična imigracija sa sela, nedovoljna razvijenost infrastrukture i odsustvo privatnog vlasništva nad ključnim gradskim resursima. Sa smrću Josipa Broza Tita, kreatora jugoslovenske verzije privrednog sistema, koji se zasnivao na kolektivnoj svojini, pa samim tim i suboptimalnoj alokaciji retkih resursa, u pogon se pušta spirala događaja koji su vodili raspadu SFR Jugoslavije i pogubnim građanskim ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Tokom mračnih devedesetih godina prošlog veka glavne karakteristike srpske privrede su bila hiperinflacija, do tada druga po razornosti u ljudskoj istoriji¹, pljačkanje stare devizne štednje građana, pljačka građana preko paradržavnih banaka (Dafiment i Jugoskandik) kao i enormno bogaćenje političke elite i njima bliskih „biznismena” kroz različite operacije u sivoj zoni. U toj sveopštoj konfuziji, gde su se građani u godinama koje su sledile, svakodnevno borili sa egzistencijalnim problemima, političke strukture su, bez ikakve ambicije strateškog razmišljanja, izbegle da preduzmu ključne političke i ekonomske reforme. Zbog sankcija i ratova privredna aktivnost je bila potpuno devastirana, dok je platni promet između Srbije i nacionalnih i međunarodnih finansijskih institucija prekinut. U periodu tzv. „blokiranje” transformacije, politička elita je i dalje insistirala na političkoj centralizaciji, dok su zakoni vezani za privatizaciju, denacionalizaciju, lokalnu samoupravu usvajani usporeno i bez adekvatne implementacije. Urbano planiranje je bilo u zapećku, što je imalo za posledicu ilegalnu gradnju čitavih naselja, stanova i poslovnih prostora. Glavni grad ratne i izolovane privrede se, prirodno, tokom čitavog ovog perioda suočavao sa dramatičnim privrednim i industrijskim opadanjem, sunovratom u kvalitetu komunalnog servisa i komunalne i socijalne infrastrukture. Broj nezaposlenih je dramatično porastao zajedno sa sivom ekonomijom, siromaštvom, nasiljem i kriminalom.

Konačno, krajem 2000. građani Srbije raskidaju sa ratnim režimom i na papiru se opredeljuju za pokretanje procesa korenitih i sveobuhvatnih političkih i ekonomskih reformi u cilju kreiranja održivog privrednog sistema. Na nivou grada Beograda osnovna strategija i cilj gradskih vlasti postaje kreiranje postmodernog grada – grada kojeg karakteriše deindustrijalizacija i transformacija u pravcu centra usluga, obrazovanja, sa-

1 Najrazornija hiperinflacija do tada, desila se u Mađarskoj kada je u julu 1946. mesečna stopa inflacije iznosila $4,19 \times 10^{16}\%$. Tada je emitovana i novčanica sa najvećom nominalnom vrednošću u istoriji čovečanstva od 100.000.000.000.000.000.000 penga. Potom je po razornosti sledila hiperinflacija u SR Jugoslaviji kada je mesečna stopa inflacije u januaru 1994. iznosila $3,13 \times 10^8\%$. Iste godine je emitovana novčanica u nominalnoj vrednosti od 500.000.000.000 dinara. Ipak, u novembru 2008. je u Zimbabveu generisana hiperinflacija koja je prevazišla jugoslovensku, ali ne i mađarsku. Mesečna stopa inflacije je iznosila $7,96 \times 10^{10}\%$, dok je emitovana novčanica u nominalnom iznosu od 100.000.000.000.000 zimbabveanskih dolara.

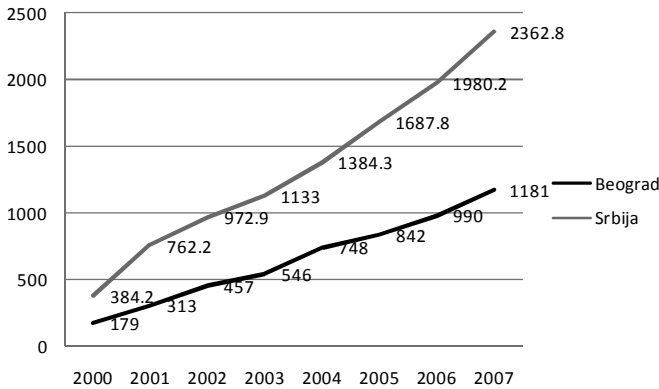
obraćaja i konzumerizma (šoping, turizam, kulturni sadržaji, kafici, restorani, zabava, rekreacija itd).²

Nedugo zatim, u takmičenju koje je organizovao *Financial Times*, Beograd je za 2006. i 2007. izabran za grad budućnosti južne Evrope (Beograd 2011), dok je najpopularniji turistički vodič na svetu *Lonely Planet* u izdanju iz 2009. (*1000 Ultimate Experiences*) proglasio Beograd za grad sa najboljim noćnim provodom na svetu.³ Ova priznanja neumitno otvaraju pitanje da li je konačno Beograd na pragu uspostavljanja i primene modela održivog privrednog razvoja?⁴

Privredni rast i promena privredne strukture Beograda nakon 2000.

Sa političkim promenama i narastajućim optimizmom, međunarodni investitori su počeli u sve većem broju da pristižu u Srbiju, a najvećim delom u Beograd. Posledično, dolazi do otvaranja srpske i beogradske privrede i dinamičnog rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP) i zarada i plata stanovništva (grafikon 1).

Grafikon 1. BDP Beograda i Srbije, 2000–2007. (u mlrd. dinara)

Napomena: Za Beograd je BDP računano samo do 2005. Za 2006. i 2007. je data procena

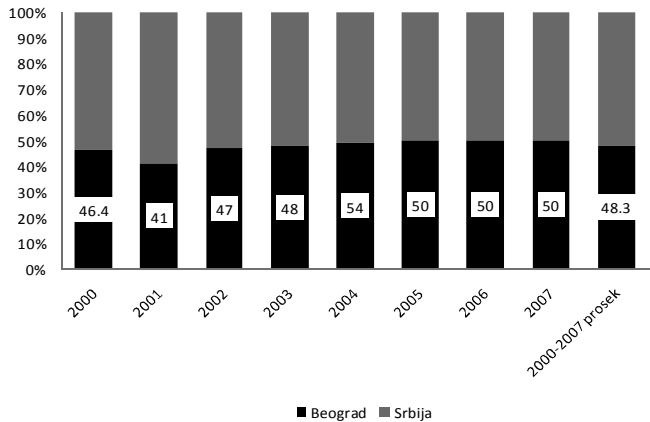
Privredne komore Beograda.

Izvori: (MFRS; PKB; ZIS 2000–2006).

- Strategija razvoja grada Beograda je usvojena 13. 11. 2011. (Blic 2011a). Osim razvoja industrije usluga i saobraćajne infrastrukture, posebna pažnja je u ovom dokumentu poklonjena životnoj sredini, razvoju gasovodnog sistema i obnovljivih izvora energije, novih telekomunikacionih usluga i gradskih institucija. Strategija razvoja grada Beograda.
- Iza su sledili Montreal (Kanada), Buenos Ajres (Argentina), Dubai (Ujedinjeni Arapski Emirati), Solun (Grčka), La Paz (Bolivija), Kejptaun (Južna Afrika), Baku (Azejberdžan), Okland (Novi Zeland) i Tel Aviv (Izrael). (Blic 2009).
- Održiv razvoj je po definiciji razvoj koji vodi ispunjavanju potreba postojećih generacija bez ugrožavanja kapaciteta za zadovoljavanje potreba budućih generacija. Ovako definisan održiv razvoj se sastoji od četiri komponente koje su međuzavisne i podjednako važne: ekonomska, ekološka, socijalna i kulturna.

Na grafikonu 1 možemo videti da je beogradski BDP dinamičnije rastao u odnosu na srpski. U periodu 2000–2007. beogradski je rastao po prosečnoj nominalnoj godišnjoj stopi od 30,2% (realnoj 4,8%), dok je srpski rastao po nominalnoj stopi od 28,9% (realnoj 4,6%).⁵ U Beogradu živi oko 25% stanovništva Srbije dok je udeo Beograda u srpskom BDP-u u periodu 2000–2007. u proseku iznosio 48,3% (grafikon 2).

Grafikon 2. Udeo beogradskog BDP-a u srpskom, 2000–2007. (u %)

Napomena: Za Beograd je BDP računat samo do 2005. Za 2006. i 2007. je data procena Privredne komore Beograda.

Izvori: (MFRS; PKB; ZIS 2000–2006) i proračun autora.

Dinamičan razvoj Beograda možemo uočiti i kada analiziramo kretanje neto plata u proseku kao i prosečnih neto plata po oblastima delatnosti. Kao što se može videti na tabeli 1, prosečne neto zarade u Beogradu su za oko 30% iznad srpskog proseka. Prosečna neto zarada u Beogradu je u periodu 2002–2010. rasla po prosečnoj nominalnoj godišnjoj stopi od 18,4% što je znatno iznad srpskog proseka koji je iznosio 15,9%.⁶

Izrazite razlike u regionalnoj razvijenosti s jedne i dinamičan ekonomski razvoj grada Beograda sa raznovrsnom ponudom kulturnih dešavanja, poslova i platama koje su iznad (tabela 1) i nezaposlenošću koja je od 2004. ispod srpskog proseka (grafikon 3)⁷ su podstakle značajnu unutrašnju imigraciju iz periferije ka centru (grafikon 4).⁸

5 Proračun autora.

6 Proračun autora.

7 Objašnjenje veće nezaposlenosti u Beogradu u odnosu na Srbiju u početnim godinama nakon 2000. bi moglo da bude da je zbog bržeg prodora ino kapitala i bržeg razvoja došlo pre do racionalizacije broja zaposlenih jer je devedesetih godina prošlog veka zaposlenost u Srbiji održavana fiktivno – radnici su bili zaposleni, primali su novac koji je država nemilice štampala, dok, istovremeno, nije bilo ekonomske aktivnosti.

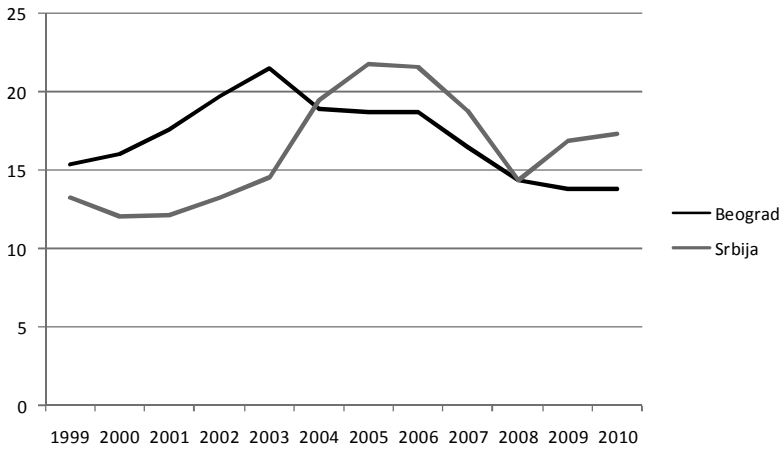
8 I pored negativnog prirodnog priraštaja, broj stanovnika Beograda je u periodu između 2001. i 2010. porastao sa 1,65 na 1,78 miliona što je prirast od 7,8%. (PKB) .

Tabela 1. Prosečne neto zarade u Srbiji i Beogradu (u hilj. dinara) i prosečne stope godišnjeg nominalnog rasta prosečnih neto plata u Srbiji i Beogradu (u %), 2002–2010.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Prosečna godišnja stopa nom. rasta
Prosek neto ukupno – Srbija	9.208	11.501	14.108	17.443	27.7	29.9	32.746	31.733	29.929	15,9
Prosek neto ukupno – Bg	11.023	14.314	17.802	22.025	27.476	34.62	40.089	39.862	42.489	18,4
Prosek neto vanprivreda – Bg	11.651	15.074	18.018	21.782	27.068	35.277	39.901	41.744	42.863	17,7
Prosek neto privreda – Bg	10.759	13.951	17.693	22.154	27.699	34.239	39.788	38.849	42.275	18,7
1 Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda	10.299	13.366	15.629	9.583	24.753	29.792	37.9583	37.958	39.937	18,5
2 Ribarstvo	10.473	11.583	18.881	28.614	21.3	21.321	25.6761	25.676	19.272	7,9
3 Vađenje rude i kamena	16.961	20.303	24.208	27.011	32.891	42.903	455.531	51.264	55.531	16,4
4 Prerađivačka industrija	9.375	11.506	14.701	18.159	23.488	29.097	34.211	39.706	37.519	18,9
5 Proizvodnja i snabdevanje el.energijom, gasomi vodom	14.507	18.865	23.281	29.843	35.526	47.181	47.181	51.431	53.893	17,8
6 Građevinarstvo	9.345	11.453	14.494	17.277	21.078	26.745	33.098	31.327	33.936	17,5
7 Trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila	9.484	13.058	16.385	22.068	28.551	34.454	41.399	34.601	37.356	18,7
8 Hotelijestorani	9.458	11.041	14.015	17.454	21.269	25.653	28.408	23.102	23.871	12,3
9 Saobraćaj, skladištenje i veze	12.624	16.299	20.628	25.356	30.874	37.015	43.169	45.959	48.183	18,2
10 Finansijsko posredovanje	17.756	26.207	33.577	42.342	54.589	63.064	69.367	7582.154	82.154	21,2
11 Aktivnosti u vezi sa nekretninama iznajmljivanje i poslovne aktivnosti	11.661	15.625	18.352	23.737	28.031	37.438	39.465	39.607	43.154	17,8

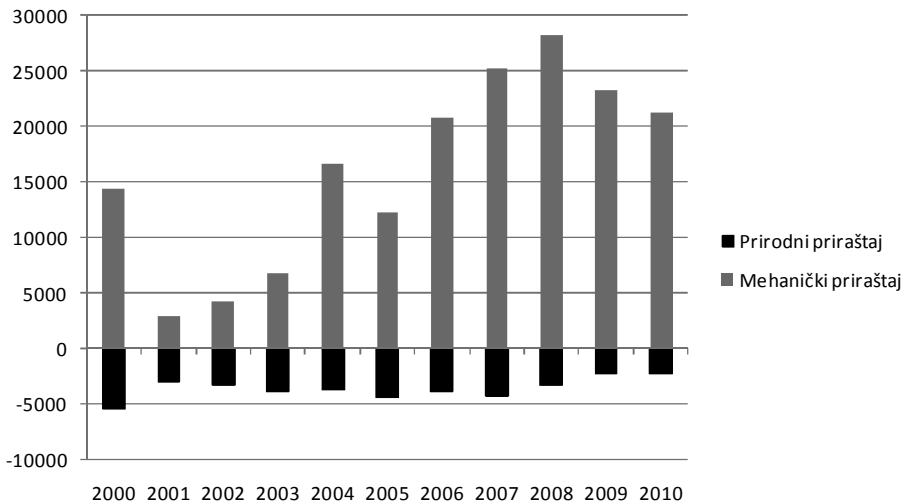
Izvori: (MFRS; ZIS 2002–2010) i proračun autora.

Grafikon 3. Stopa nezaposlenosti u Beogradu i Srbiji, 1999–2010. (u %)

Izvori: (MFRS; ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010), i proračun autora.

Grafikon 4. Prirodni i mehanički priraštaj u Beogradu 2000–2010. (u hiljadama)

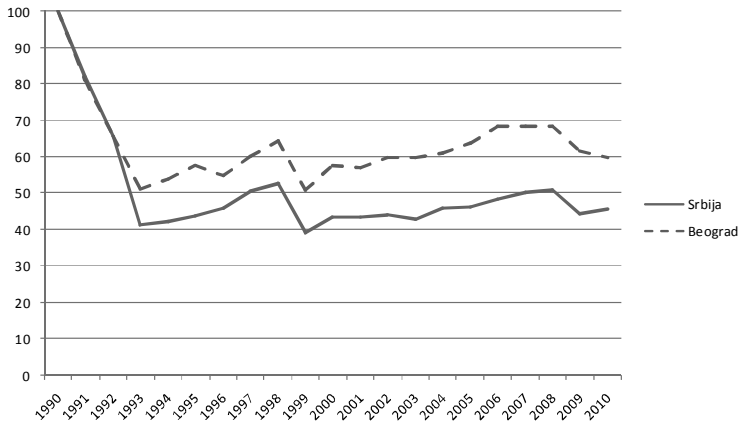

Izvori: (ZIS 2000–2010).

Kada je u pitanju struktura privredne delatnosti, čitav period od 2000. do 2010. karakteriše dalje urušavanje industrije i razmenskog sektora uopšte.⁹ Usled propadanja industrije u ratnim devedesetim godinama prošlog veka i nadalje loše sprovedenog procesa privatizacije industrijska proizvodnja Beograda je 2010. bila na nivou od 59,9% industrijske proizvodnje iz 1990. dok je na nivou Srbije ovaj iznos 45,5% (grafikon 5).

⁹ Proizvodi razmenskog sektora su namenjeni izvozu, dok su proizvodi nerazmenskog sektora namenjeni unutrašnjoj potrošnji.

Grafikon 5. Industrijska proizvodnja u Beogradu i Srbiji, 1990–2010. (1990=100)

Izvori: (EBRD; PKB) i proračun autora.

Tabela 2. Ukupna zaposlenost u Beogradu (u hilj.) i udeo zaposlenosti u Beogradu u ukupnoj zaposlenosti u Srbiji, 2002–2010.10

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ukupno zaposlenih u Beogradu	551.298	567.949	595.239	613.744	623.769	617.737	628.363	613.803	596.801
Zaposleni u Beogradu kao % ukupno zaposlenih u Srbiji	27	27,8	29	29,7	31	31	31,4	32,6	32,3
Zaposleni ukupno u pravnim licima – Bg	363.075	369.015	360.247	361.167	335.286	328.672	335.28632	329.815	326.246
Zaposleni, ukupno van-privreda u pravnim licima – Beograd	108.611	101.499	124.164	122.222	115.722	115.75	118.026	118.889	119.837
Zaposleni, ukupno privreda u pravnim licima – Beograd	254.464	267.516	236.083	238.945	219.564	212.917	214.296	219.56	296210.9

Izvori: (ZIS 2002–2010; RZS 2002–2010) i proračun autora.

Istovremeno, dolazi do ekspanzije nerazmenskog sektora: veleprodaje, maloprodaje¹¹, finansijskih usluga i tržišta nekretnina.

10 U pravna lica spadaju preduzeća, ustanove i druge organizacije u privatnom i javnom sektoru. U pravnim licima je 2009. i 2010. bilo zaposleno 77%, odnosno 79% ukupno zaposlenih u Beogradu. Ostatak je, ne računajući sivu ekonomiju, bio zaposlen kod preduzetnika, fizičkih lica koja radi sticanja dobiti samostalno obavljaju delatnosti.

11 Godišnji promet u beogradskoj maloprodaji u pravnim licima je značajno porastao u periodu 2000–2010. sa nivoa od 20 na 500 milijardi dinara što je jednako prosečnom godišnjem nominalnom rastu u iznosu od 38%. Udeo beogradskog prometa u maloprodaji u ukupnom srpskom maloprodajnom prometu je 2001. iznosio 29,7% dok je 2006. i 2007. ovaj udeo iznosio 33,3%, 127

Dalje, na tabeli 2 se jasno vidi da je u Beogradu zbirno zaposlenost rasla po nominalnoj prosečnoj godišnjoj stopi od 1%, pri čemu je ona u vanprivredi rasla po stopi od 1,2%, dok je u privredi padala po stopi od 2,6%.¹²

Ako dalje obratimo pažnju na udeo zaposlenosti po oblastima delatnosti u privredi, videćemo da su svoj udeo u zaposlenosti najdinamičnije povećale trgovina, saobraćaj i veze, finansijsko posredovanje i aktivnosti u vezi sa nekretninama. Sa druge strane, najdrastičniji pad u zaposlenosti je karakteristika prerađivačke industrije.

Tabela 3. Udeo zaposlenosti u pravnim licima u privredi po oblastima delatnosti u ukupnoj zaposlenosti u privredi u pravnim licima u Beogradu, 2002–2010 (u %)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda	2,7	2,6	2,9	2,5	2,6	2,3	2,3	2,4	2,4
Ribarstvo	0,03	0,02	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04	0,0005	0,009
Vađenje rude i kamena	3,5	3,53	3,8	3,7	3,9	4	ka	3,8	3,9
Prerađivačka industrija	29	27,3	28	28	25	23,5	21	19	18
Proizvodnja i snabdevanje									
el.energijom, gasomivodom	5,5	5,	5,5	5	5,4	5,	5,6	5,7	5,8
Građevinarstvo	11	10,4	11,4	11,3	11,4	10,3	10,3	9,9	9,2
Trgovina na veliko i malo,									
opravka motornih vozila	13,7	14,2	15,6	15,51	15,51	15,5	15,4	15,6	16,5
Hoteli i restorani	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,2	3,2	2,8	2,4
Saobraćaj, skladištenje i veze	16	15,4	16,9	16,4	16,9	17,3	17,3	17	18
Finansijsko posredovanje	4,4	na	5,5	6,4	7,3	7,7	8,9	9,9	10,6
Aktivnosti u vezi sa nekretninama									
iznajmljivanje iposlovne aktivnosti	6	7,1	8	10	10,5	10,3	11,7	12,3	13,1

Izvori: (ZIS 2002–2010) i proračun autora.

Posledično, udeo razmenskog sektora u beogradskom BDP-u je pao, dok je, paralelno, udeo nerazmenskog sektora porastao (tabela 4).

odnosno 36%. U 2010. je veličina maloprodajnog prostora u Beogradu iznosila 1,13 miliona kvadratnih metara što je bilo jednako 26,8% ukupnog maloprodajnog prostora u Srbiji. (ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010) i proračun autora.

Tabela 4. Udeo izabranih oblasti delatnosti u BDP-u Beograda, 2001–2005. (u %)

		2001	20012	2003	2004	2005
1	Poljoprivreda, lov i šumarstvo	5	3,8	3,4	3,2	2,9
2	Ribarstvo	0,03	0,01	0,007	0,005	0,007
3	Vađenje rude i kamena	1,3	1,6	1,3	1,3	2,5
4	Prerađivačka industrija	31	28,4	25,2	23,8	24,5
5	Proizvodnja i snabdevanje el.energijom, gasomi vodom	13	15,5	14,4	13,5	12,9
6	Građevinarstvo	7,3	9	10,8	12,8	12,2
7	Trgovina na veliko i malo, opravka motornih vozila	18	18,6	23,2	23	22,1
8	Hoteli i restorani	2,5	1,9	2	1,7	1,9
9	Saobraćaj, skladištenje i veze	15,6	14,6	12,8	13,5	14,3
10	Aktivnosti u vezi sa nekretninama iznajmljivanje i poslovne aktivnosti	6	5,3	6	6,6	6,4
11	Ostalo	0,27	1,3	0,9	0,4	0,3
	Ukupno razmenski sektor (1+2+3+4+5+8)	52,9	51,2	46,3	43,5	44,7

Izvori: (ZIS 2001–2006) i proračun autora.

Logično, zbog zaštićenosti od međunarodne konkurencije, pa samim tim i potencijala monopolističke pozicije, najznačajnije strane privatne investicije su usmerene upravo ka nerazmenskom sektoru.¹³

Privreda Beograda u funkciji generatora deficita

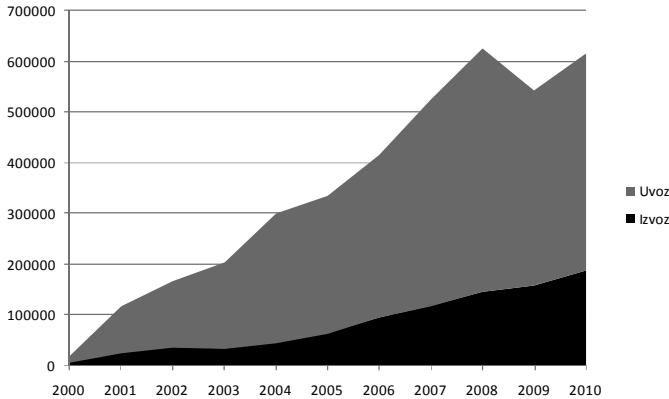
Dakle, jasno je da su u periodu nakon političkih promena nastupile značajne promene u privrednoj strukturi Beograda. Došlo je do daljeg urušavanja industrijske proizvodnje s jedne, dok je s druge strane nerazmenski sektor ekspandirao. Gradske vlasti danas vide Beograd kao grad konzumerizma, grad koji će najveći deo prihoda obezbeđivati pružanjem usluga, među kojima turizam zauzima centralnu poziciju.

Pitanje koje se postavlja je da li se privredna struktura grada promenila u pravcu koji obezbeđuje održiv razvoj – zadovoljenje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja zadovoljenja potreba budućih generacija? Naravno, osnovni uslov održivog privrednog razvoja je da manje trošimo nego što proizvodimo, to jest da deo svoje proizvodnje prodajemo strancima kroz izvoz, dok je, istovremeno, vrednost uvoza ispod vrednosti

13 Na primer, norveški Telenor je investirao u telekomunikacije 1,5 mlrd. evra, belgijski Delhaize je kupio maloprodajni lanac Maxi za 932 mil. evra, izraelski Engel Group je investirao u sektor nekretnina 160 mil. evra, italijanska Banca Intesa je u bankarstvo investirala 508 mil. evra, slovenački Merkator je investirao u maloprodaju 240 mil. evra, nemački Metro Cash and Carry je investirao u veleprodaju 150 mil. evra itd.

izvoza. U suprotnom, veći uvoz od izvoza predstavlja neto odliv bogatstva te stoga, vodi neodrživom razvoju u dugom roku. Pogledajmo sada trgovinski bilans Beograda i Srbije (grafikoni 6, 7 i 8).

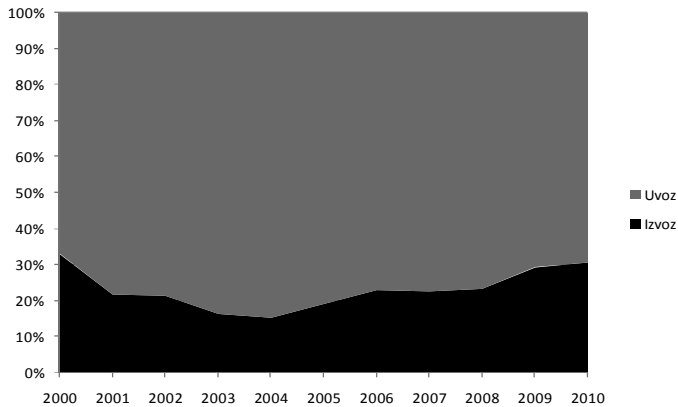
Grafikon 6. Izvoz i uvoz Beograda, 2000–2010. (u mil. dinara)

Izvori: (ZIS 2000–2010) i proračun autora.

Kao što vidimo, na nivou Beograda dolazi do značajnog odliva neto bogatstva ka inostranstvu. U periodu 2000–2010. je izvoz rastao po godišnjoj nominalnoj prosečnoj stopi od 39,4%, dok je uvoz, sa početno značajno višeg nivoa od izvoza, rastao po stopi od 40,2% (grafikon 6).^{14 15} Da stvar bude gora, pokrivenost beogradskog uvoza izvozom u istom periodu iznosi svega 23% u proseku (grafikon 7).¹⁶

Grafikon 7. Udeo izvoza u uvozu Beograda, 2000–2010. (u %)

Izvori: (ZIS 2000–2010) i proračun autora.

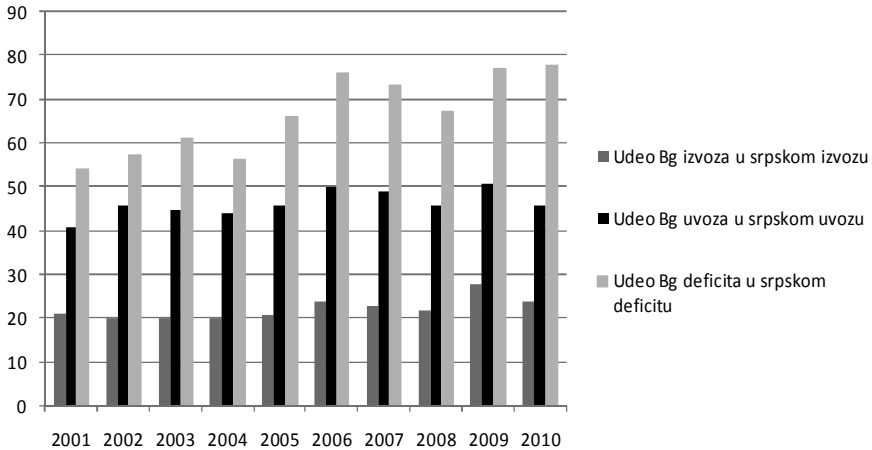
¹⁴ U 2000. je izvoz iznosio 6,8 mlrd. dinara, dok je uvoz bio na nivou od 20,6 mlrd. dinara.

¹⁵ Proračun autora.

¹⁶ Proračun autora.

Kada dalje pogledamo učešće beogradskog izvoza, uvoza i trgovinskog deficita u srpskom, vidimo da je učešće Beograda u srpskom izvozu u proseku 22%, uvozu značajnih 44,4% i trgovinskom deficitu ogromnih 66,5% (grafikon 8). Dakle, uloga grada Beograda u generisanju deficita i neravnoteža na nivou cele zemlje je, nažalost, vodeća.

Grafikon 8. Učešće beogradskog izvoza, uvoza i trgovinskog deficita u srpskom izvozu, uvozu i trgovinskom deficitu 2001–2010. (u %)

Izvori: (MFRS; ZIS 2001–2010) i proračun autora.

Uzrok leži u degradaciji izvoznog i ekspanziji nerazmenskog sektora pri čemu su glavni dobavljači u nerazmenskom sektoru ino, a ne domaći. Dakle, maloprodajni lanci, ekskluzivni i blještavi šoping molovi, kockarnice i kladionice (koje često rade 0–24), velike banke u modernim zdanjima i špekulativne delatnosti u sektoru nekretnina su kreirali iluziju boljeg života ponajviše kroz estetiku i prekomernu potrošnju i zaduživanje stanovništva.¹⁷ U stvarnosti su upravo ovi sektori predstavljali glavni provodnik odliva bogatstva ka inostranstvu. Kako stvari stoje, tako će biti i u skorijoj budućnosti. Razlog tome je urušavanje industrije i poljoprivrede kroz nebrigu, nemar i nedostatak investicija jer je orijentacija srpskog društva usmerena ka potrošnji, a ne stvaranju nove vrednosti. Isto tako, važno je spomenuti neadekvatno sproveden proces privatizacije gde novi vlasnici ili nisu bili sposobni da proizvedu višak ili su prevashodno bili zainteresovani za kupovinu biznisa ne radi samog biznisa, već radi dolaska do ogromne imovine i nekretnina radi buduće preprodaje. Kao što se jasno vidi na tabeli 5, industrija i poljoprivreda, sektori koji pretežno troše domaće inpute i sirovine, su u periodu 2000–2010. prosečno u izvozu učestvovala sa 94%.¹⁸

¹⁷ Značajan faktor koji je takođe stimulisao prekomernu potrošnju je precenjeni dinar (jaka valuta u slaboj ekonomiji) koji je kreirao iluziju kod stanovništva da njihovi dohoci, izraženo u evrima, više vrede.

¹⁸ Proračun autora.

Ako sa druge strane pogledamo strukturu uvoza po nameni, vidimo da je udeo opreme, to jest realnog kapitala (investicije) zanemarljivo mali (prosečno 9%), dok je udeo robe široke potrošnje, robe koju najviše kupujemo u maloprodaji, šoping molovima, i konzumiramo u kaficima i restoranima nedopustivo veliki (prosečno 64%).¹⁹ Dakle, dinamičan rast beogradskog BDP-a u periodu nakon 2000. svoj izvor ima u prekomernoj finalnoj potrošnji domaćeg stanovništva koja je finansirana eksternim zaduživanjem (provodnik – bankarski sektor koji više finansira državu i stanovništvo, a znatno manje privredu).^{20 21}

Tabela 5. Udeo industrije i poljoprivrede u ukupnom izvozu i udeo opreme i robe široke potrošnje u ukupnom uvozu Beograda, 2000–2010. (u %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Udeo u izvozu											
Poljoprivreda	7,3	4	14,7	7,2	5,1	8,4	7,9	7,1	4,9	6,8	7,1
Prerađivačka industrija	90,4	90,6	78	88	92	88	86	86	88	84	78
Udeo u uvozu po nameni											
Oprema	10	11,9	15	12,8	57,67	9,1	7,5	7,6	7,7	7,3	6,7
Roba široke potrošnje	55	54	60	64	64	68	72,3	73	74	58	58

Izvori: (ZIS 2000–2010) i proračun autora.

Vratimo se sada pitanju Beograda kao postmodernog grada – grada konzumerizma. Iz dosadašnjeg izlaganja je jasno da koncept konzumerizma u najvišoj meri zavisi od toga ko kupuje domaće proizvode i usluge. U tom smislu smo, na prvom mestu konstatovali, da se u Beogradu uglavnom prodaju uvozni proizvodi. Na drugom mestu, čak i kada bismo pretpostavili da su na tržištu uglavnom domaći proizvodi, neophodnost je da ih kupuju strani građani jer su benefiti prodaje domaćih proizvoda domaćem stanov-

19 Proračun autora.

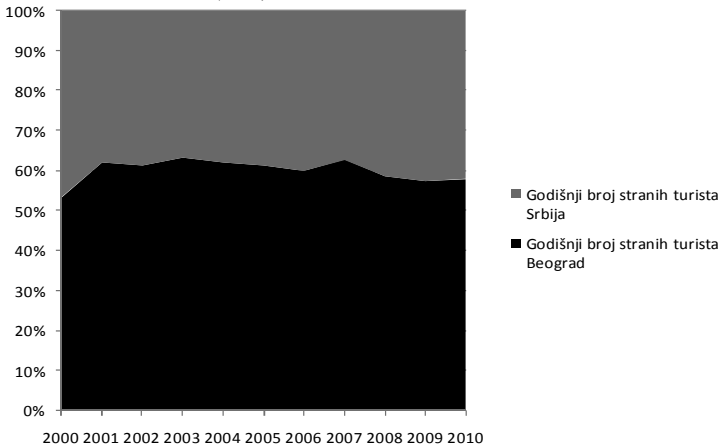
20 Deficit budžeta grada Beograda je 2009. iznosio 17 mlrd. dinara i 2010. 18 mlrd. dinara. Deficiti su pokriveni zaduživanjem u inostranstvu, zaduživanjem kod domaćih banaka i privatizacionim prihodima (srpska paradigma).

21 Ne manje važno, veliki problem Beograda i Srbije je glomazan, neefikasan i skup javni sektor koji je značajan generator deficita. Nije logično da na nivou grada zaposlenost u privredi koja generiše poreske prihode opada, dok, s druge strane, zaposlenost u vanprivredi (javni sektor) raste. Tako su, u proseku, neto zarade u privredi manje od neto zarada u vanprivredi. Štaviše, na nivou Srbije se gotovo ista količina novca koja se potroši za plate u privatnom sektoru u kome je zaposleno 1,2 miliona stanovnika troši na zarade u javnom sektoru u kome je zaposleno tri puta manje ljudi. Isto tako, u okviru javnog sektora dolazi do neracionalne raspodele. Na nivou Srbije su u 2011. neto zarade u javnom sektoru, kontra logici, najmanje u obrazovanju (35.867 din.) i zdravstvu (36.069 din.), dok je prosek u državnoj upravi i odbrani 41.667 din. Najveće plate u javnom sektoru Srbije su u državnim agencijama. Na primer, prosečna plata u Agenciji za privatizaciju je oko 100.000 din. Da apsurd bude veći, neto prosečne plate u javnim preduzećima gubitakima su neprimereno visoke. Prosek u JAT-u je, na primer, 79.000 din. (više nego duplo u odnosu na prosek u privatnom sektoru), dok je u Elektroprivredi Srbije 61.000 din. (Blic 2011b).

ništvu ograničeni iz razloga jer je tržište malo i ograničeno. Tako, dolazimo do mita kreiranog u javnosti da je Beograd u poslednjih nekoliko godina omiljena destinacija stranih turista, što zbog bogatog kulturnog sadržaja, što zbog kvalitetnog noćnog provoda.²²

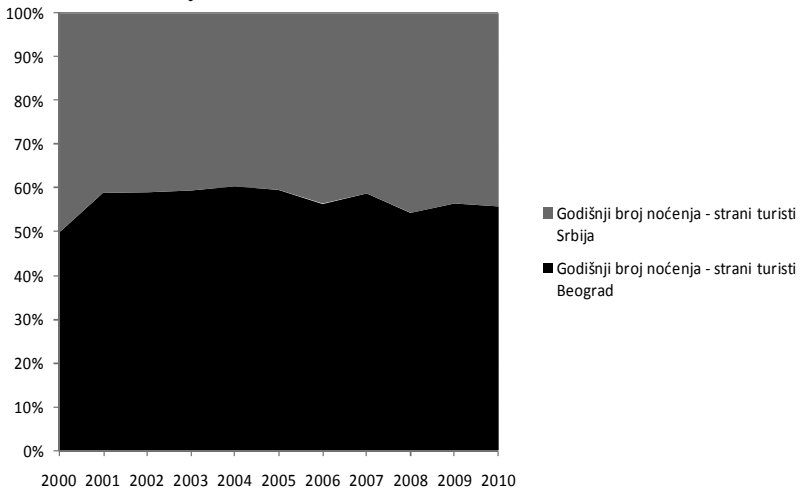
I zaista, ako pogledamo grafikone 9 i 10, videćemo da je udeo Beograda u godišnjem broju poseta stranih turista i broju noćenja stranih turista u Srbiji značajan i iznosi oko 60%.

Grafikon 9. Udeo stranih turista u Beogradu u ukupnom broju turista u Srbiji, 2000–2010. (u %)

Izvori: (ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010) i proračun autora.

Grafikon 10. Udeo noćenja stranih turista u Beogradu u ukupnom broju noćenja stranih turista u Srbiji, 2000–2010. (u %)

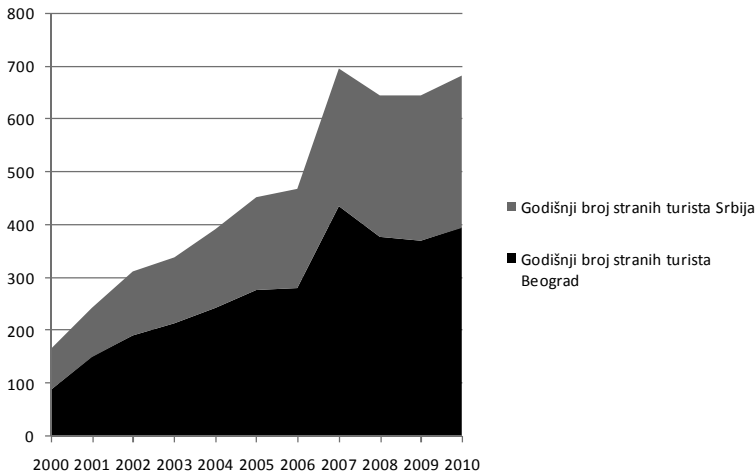

Izvori: (ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010) i proračun autora.

22 Beograd svakako nije omiljena destinacija za šoping jer su domaće trgovačke marže izuzetno visoke. | 133

Međutim, kada se pogledaju apsolutne brojke, rezultat je nezadovoljavajući. Tako je, na primer, u 2009. i 2010. Beograd posetilo 370.000, odnosno 395.000 stranih turista što je na nivou Ljubljane koja je po broju stanovnika pet puta manji grad (grafikoni 11 i 12).

Grafikon 11. Strani turisti u Beogradu i Srbiji, 2000–2010. (u hilj.)

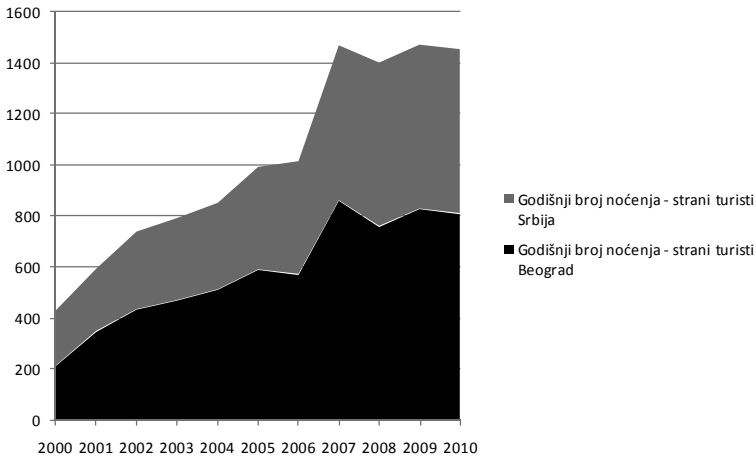
Izvori: (ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010) i proračun autora.

Istovremeno, Budimpeštu godišnje u proseku poseti oko 2,7 miliona turista, Prag oko 4,5 i Beč 5 miliona.²³ Štaviše, ako pogledamo sektor hoteli i restorani u Beogradu, prvo što možemo da primetimo je da je u tom sektoru prosečna neto plata daleko ispod prosečne beogradske neto plate – 2009. je bila niža za 68% i 2010 za 77% (tabela 1). Dalje, udeo sektora hoteli i restorani u beograskom BDP-u se sa nivoa od 2,5% 2001. smanjio na 1,9% 2005. (tabela 4), dok je udeo zaposlenosti ovog sektora u ukupnoj zaposlenosti u beogradskoj privredi (u pravnim licima) pao sa 3,5% 2002. na svega 2,4% 2010. (tabela 3).

Dakle, privreda Beograda se našla u raskoraku. Stari izvori izvoznih prihoda su urušeni, dok, istovremeno, nisu kreirani novi što nas neizbežno navodi na zaključak da je ovo stanje, nažalost, neodrživo.

23 Kada je to već tako, postavlja se *cost-benefit* pitanje buke koju proizvode kafići, barovi, diskoteke i splavovi. Ako je posećenost stranih turista slaba, to zapravo znači da beogradska omladina ne spava što je čini neproduktivnom, dok s druge strane, buka koju isti proizvode ugrožava odmor produktivnog dela stanovništva. To je, čini se, i razlog zašto su gradske vlasti donele odluku u februaru 2011. kojom se ograničava muzika i radno vreme kafića i restorana u stambenim zgradama. Takođe, važno je pitanje splavova na Savi i Dunavu koji, načičkani jedan pored drugog, ozbiljno ugrožavaju tok reke, pa samim tim i rečni ekosistem.

Grafikon 12. Broj noćenja stranih turista u Beogradu i Srbiji, 2000–2010. (u hilj.)

Izvori: (ZIS 2000–2010; RZS 2000–2010) i proračun autora.

Zaključna razmatranja

Nakon ratnih godina, siromaštva, nemaštine i sveprisutne neizvesnosti srpska i beogradska privreda su ušle u proces tržišnih reformi i otvorile se za ulaz stranog kapitala. Neizostavno, posle dekade ekonomske neaktivnosti i procvata sive ekonomije, plodovi reformi su bili trenutno uočljivi. Beograd je u stopi privrednog rasta prednjačio. Posle godina praznih rafova u prodavnicama i čekanja u redovima za osnovne životne namirnice, došlo je vreme modernih maloprodajnih objekata sa bogatim asortimanom, luksuznih, čistih i prostranih multifunkcionalnih šoping molova i banaka koje su, za potrošnjom gladnom stanovništvu, nudile kredite. Kako je vreme odmicalo, rastao je promet u maloprodaji i posećenost šoping molova, dok su paralelno rasli trgovinski deficit, profiti banaka i zaduženost stanovništva. S druge strane, proces propadanja poljoprivrede i industrije, ključnih izvoznih sektora, je nastavljen. Uzroci tome ne leže u nameravanoj akciji gradskih vlasti, već je deindustrijalizacija posledica nebrige, nemara, dezinvestiranja i promašene privatizacije. Opet, održivi izvori prihoda nisu kreirani. Turistička ponuda Beograda je nerazvijena što je rezultiralo u nezadovoljavajućem broju poseta i noćenja stranih turista. Postmoderni grad nije ni na putu da bude izgrađen, i kako sada stvari stoje, ne čini se da će to biti slučaj u skorijoj budućnosti. Jedino što ostaje su dugovi i neizvesna budućnost i zebnja koju breme dugova nosi.

Pitanje je kuda i kako dalje? Iz naše analize nedvosmisleno proizilazi da postojeći tempo, a naročito kvalitet rasta beogradske i srpske privrede nije zadovoljavajući i da treba, umesto potrošački orijentisane, preći na investicionu (razvojnu) i izvoznu strategiju. Umesto ekspanzije uvoza i razvoja zasnovanog na ulaganjima u nerazmenski sektor, iskustva uspešnih zemalja u tranziciji pokazuju upravo suprotno: ulaganje u industriju

namenjenu izvozu. Ključni pokazatelj uspeha malih zemalja u tranziciji je učešće izvoza u BDP-u jer na malom tržištu nije moguće optimizirati industrijsku proizvodnju.

Izvori:

Beograd. 2011. „Grad budućnosti južne Evrope.” pristupljeno 20. novembra <http://www.beograd.org.rs/cms/view.php?id=1223834>.

Beograd. „Strategije razvoja grada Beograda.” <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1451044>.

Blic. 2009. 13. novembar.

Blic. 2011a. 13. novembar.

Blic. 2011b. 12. decembar.

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). <http://www.ebrd.com/>.

Ministarstvo finansija Republike Srbije (MFRS). <http://www.mfin.sr.gov.yu/>.

Privredna komora Beograda (PKB). <http://www.kombeg.org.rs/>.

Republički zavod za statistiku (RZS). 2000–2010. *Statistički godišnjak Republike Srbije*.

Zavod za informatiku i statistiku (ZIS). 2000–2010. *Statistički godišnjak Beograda*.

Abstract: Economic Structure and (Non)Sustainability of Economic Development of Belgrade Model

This paper investigates direction of Belgrade economic structure changes and quality of these changes in the period after year 2000. Prime economy characteristics of Serbian capital are deindustrialization on one hand, and expansion of non-exchange sector on the other. Since prime features of non-exchange sector are dependence on import and offering of products consumed in internal market, Belgrade becomes main deficit generator in Serbian economy. The other side of the coin is high degree of debt with both population and enterprises and big profits in banking sector. The cause of problem is that former export sector is devastated, while new income sources were not established. Claims of media and city officials that Belgrade lately became favorite destination of foreign tourists are a myth. Visits of foreign tourists and tourism income are not satisfying.

Keywords: Belgrade, economy, tourism, economic structure, economic increase